

Ferences plébánosok és udvari káplánok Háromszéken a 17–18. században

(Kivonat)

A hitújítás következtében Erdélyben felbomlott a katolikus egyház szervezete, a több száz plébánia közül mindössze 37-et tarthatott meg a püspök nélkül maradt katolikus közösség. Ugyanakkor Erdély súlyos paphiánnyal küszködött, mint ahogyan erről a 17. század elején és derekán készült jelentések tanúskodnak. Ilyen körülmények közt a Hitterjesztő Szent Kongregáció Erdélyt is missziós területté nyilvánította, és bár több szerzet is felajánlotta szolgálatait a székelyföldi katolikusok lelki gondozására, a misszióra a ferences rendet kérték fel. A paphiány enyhítésére ugyanakkor PÁZMÁNY Péter hercegprímás létrehozta a licenciátusi intézményt, azaz hitbuzgó fiataloknak megengedte, hogy elvégezzék a lelkipásztori teendőket. Ezek azonban világi emberek voltak és ha idővel pappá is szentelték is őket, nem hagytak fel előbbi életmódjukkal. Háromszéken, ahol amúgy is kevés pap volt, a 17. század közepén kelt jelentések nős, elzüllött papokról számolnak be, akik nem engedélyezik azt, hogy nőtlen pap plébániát kapjon itt. A 17. század közepén Háromszékre is megérkeznek a missziós papok, szerzetesek, akik közül, mint arról egy 1657-ben készült jelentés is beszámol, legfőbb feladat a ferencesekre hárul. A magyarországi missziós barátok mellett a csíksomlyói, majd a század végétől az eszterneki minorita kolostorból találunk szerzetes papokat Háromszék katolikus

plébániáinak élén. Azon a vidéken, ahol a protestánsok voltak többségben, ahol megszűntek a plébániák és a templomot más felekezet vette át, a katolikusok a nemesek családi kápolnáiban gyűltek össze, ahol többnyire ferences udvari káplánok végezték a szolgálatot. Így, míg a 17. század második felében Kézdiszék plébániáit szolgálták, a következő században már felkeresték Sepsí- és Orbaiszék katolikus közösségeit, plébániákat állítottak helyre, új plébániákat létesítettek. A 18. század elejétől ugyanakkor a magyarországi pálos szerzetesek is végeztek missziót Háromszéken, a ferences rend minorita és obszerváns ágai mellett.

*

Nyolc évszázad telt el azóta, hogy 1209-ben tizenkét koldus jelent meg Rómában III. Ince pápa előtt, bemutatva az általuk választott életutat és az ezt szabályzó regulájukat. Vezetőjük Assisi Szent Ferenc, jó módú kereskedő fia, aki pár évvel azelőtt szétosztotta vagyonát a szegények közt és kötéllel övezett homokszürke ruhát vett magára. Jézus Krisztus életének és szegénységének követésére szánta el magát és most a pápa megerősítését kérte. III. Ince szóban megerősítette regulájukat és prédikálási engedélyt adott a „kisebb testvéreknek” (Ordo Fratrum Minorum), hogy aztán 1223-ban III. Honorius pápa írásban is megerősítse az új koldulórend szabályzatát.

Szent Ferenc tanításai rohamosan tért hódítottak, és pár évtized alatt már behálózták az egész nyugati keresztény világot. Magyarországon 1229-ben telepedtek le.

Erdélyben a ferences szerzetesek a tatárjárás után jelentek meg, a domonkosokkal együtt a kunok (kumánok) térítését vállalva magukra. 1260-ban már külön kerülete van Erdélyben a Szűz Máriáról nevezett magyarországi konventuális rendtartománynak. Első kolostoraik Besztercén, Marosvásárhelyt, Szászvároson és Nagyszébenben létesültek.¹

A rend szigorúbb, obszerváns ága Nagy Lajos király alatt települ meg Erdélyben, ugyan-

csak térítési missziót vállalva. Itt, Dél-Erdélyben a görögkeleti román és rutén lakosság térítésére törekedtek. A rendnek ez az ága, a cseri barátok a 15. század első felében, a nagy rendi reformátorok: az inkvizitor MARCHIAI Jakab, KAPISZTRÁN János, SZIENAI Szent Benardin tevékenysége révén erősödött meg, több konventuális kolostort átvéve, így a marosvásárhelyit (1444), az újlakit (1451) stb. Nagy pártfogójuk volt HUNYADI János, akinek buzdítására és segítségével telepedtek le Csíksomlyón is 1441-ben.² A kolostor, mely egy kapocs volt a székelyföldi és moldvai rendházak között, a hitújítást követő időszakban a környék katolikus központjává vált. Ehhez kötődnek a mikházai, nyújtódi stb. kolostorok csirái. Ugyanakkor Csíksomlyón 1448-ban felépült a ferencesek temploma.

HUNYADI Jánosnak kiváló volt a kapcsolata KAPISZTRÁN Jánossal. Utóbbi nevéhez fűződik a ferencesek háromszéki meglepedésére tett első kísérlet. Bár Háromszéken soha nem járt, sőt V. László király ismételt meghívásainak (1452, 1453 nyarán, 1453 októberében kétszer is) csak 1455 szeptemberében tett eleget, 1453. március 6-án levélben kéri a királyt, hogy adjon engedélyt az obszerváns ferenceseknek a háromszéki Kilyénben való meglepedésére és e célból küldje oda TARI Lászlót és SZÉKELY Mihályt.³ Az új kolostort az 1444-ben elhunyt és 1450. május 24-én szentté avatott rendtársa, SZIENAI Bernardin tiszteletére szánta. A meglepedés nem sikerült, de a csíksomlyói kolostor révén Háromszék továbbra is kapcsolatban állott a szerzetesekkel. Ugyanakkor Bákóban és Brassóban is voltak ferencesek. Utóbbi városban 1507-ben jelennek meg, de rövid idő múlva távozni kénytelenek⁴. A németajkú lakosság ugyanis melegen fogadta HONTERUS tanításait és a németül prédikáló papokat. Innen terjedt át a hitújítás Háromszékre is.

A hitújítás előtt Sepsiszékbén 37, Kézdiszékbén 33, Orbaiszékbén 17 és Miklósvárszékbén tíz, összesen 97 plébánia működött⁵. A vándorprédikátorok munkája nyomán a tiszta katolikus falvak száma tucatra csappant. Barót plébániáján kívül még Kézdiszékbén maradt fenn ti-

zenegy. A déli határa ennek a katolikus vidéknek Haraly, ahol HARSÁNYI a 16. század első feléből egy domonkosrendi locust jelez⁶.

Egész Erdélyben a katolikus egyházmege 620–630 plébániájából mindössze 37 maradt fenn. A régi egyházból csak itt-ott maradtak szigetek, a Székelyföldön főleg a csíki falvakban. A ferencesek, akárcsak a domonkosok, kénytelenek voltak kolostoraikat elhagyni, egyedül Csíksomlyó tartotta magát és pap hiányában innen gondozták a katolikus településeket. Azonban itt is néhány a hitben és a szerzetesi regulák megtartásában romlott barát élt.

1556. április 28-án a kolozsvári országgyűlés felszámolja az egyházi vezetést. Másfél évszázadon keresztül Erdélyben nincsen püspök, azaz a kinevezett erdélyi katolikus püspök nem tartózkodhat egyházmegyéjében, és nem foglalhatja el székhelyét. Ugyanakkor elkezdődik az egyház szekularizációja, a katolikus püspök és a szerzetesrendek vagyonának lefoglalása⁷. A tor dai szabadon követheti hitét, csak a misét ne bántsa, de a katolikus vallás egyre jobban háttérbe szorult. 1566-ban a szerzetesek kiűzését, egyedül a ferencesek maradtak meg Csíksomlyón. Rövid ideig Gyulafehérváron és Kolozsváron jezsuiták is működnek Erdélyben, de BÁTHORI István halála után őket is kiűzték. Az 1588-as országgyűlés a jezsuiták kiűzését kérte a 16 éves utód BÁTHORI Zsigmond trónörökös nagykorúvá nyilvánításának ellenében, és a medgyesi országgyűlés is csak bizonyos korlátokkal engedi meg a fejedelemnek, hogy udvarában papot vagy szerzetest tartson, de nem jezsuitát, és ugyanakkor nem járhatott ki városra szolgálni.

A püspök kitiltásának komoly következményei voltak, hiszen nem volt aki felszentelje a papnövendékeket, és egyre csökkent a katolikus papok száma. A püspök helyettesítésére BÁTHORI Zsigmond, majd BÁTHORI Endre bíbornok fejedelem tett kísérletet. Egy püspöki címmel felruházott szerzetest kért az apostoli széktől, Gyulafehérvár helyett Csíksomlyót ajánlva székhelyül, rámutatva, hogy ez a legkatolikusabb vidék. Bár a pápa lengyelországi feren-

cest ajánl erre a célra, a terv nem valósul meg. A kinevezett püspökök így továbbra is Erdélyen kívül voltak, a trentói zsinat határozataival ellentétben, mely elrendelte, hogy a püspökök kötelesek egyházmegyéjükben tartózkodni. Erdély tehát joggal keltette fel a katolikus missziókat igazgató tanács, a Hitterjesztő Szent Kongregáció figyelmét, mely megalakulása után (1622) rögtön felszólította a kinevezett püspököket, hogy foglalják el egyházmegyéjüket. Az erdélyi fejedelmek azonban nem engedték be, így a püspök Szombathelyen vagy Nagyszombathán tartózkodott.⁸

Ilyen körülmények közt VIII. Orbán pápa kivette az erdélyi ügyek intézését a bécsi udvar fennhatósága alól, és 1626-ban a Hitterjesztő Szent Kongregáció alá helyezte Erdélyt, mint missziós területet. Ekkor már a Bizottság rendszeres tájékoztatást kapott az erdélyi katolikus helyzetéről. 1629-ben NAGYAJTAI DARKÓ János két jelentésében megírta az erdélyi katolikusok 16. századi történetét, illetve a csíksomlyói kolostorét. Az ugyancsak háromszéki származású OSDOLAI KÚN Szerafin, aki a dél-partiumi karánsebesi misszióhoz csatlakozott, több jelentést is írt a Hitterjesztő Szent Kongregáció részére. Ezek a jelentések nagymértetű paphiányról számoltak be.⁹ A missziókat irányító bizottság a Felső-Magyarországon térítő minoritákat kérte fel, hogy végezzenek egyházi szolgálatot a székelyföldi katolikusok számára is. 1634-ben négy minoritát küldtek Erdélybe, de ezek nem maradtak itt, hanem feltehetőleg továbbmentek Moldvába. Ugyanakkor a kapucinus ág is felajánlotta szolgálatait erre a célra 1626-ban, PÁZMÁNY Péter esztergomi érsek viszont a magyarországi szalvatoriánus rendtartományból (Provincia S. Salvatoris) szeretett volna ferences papot juttatni Erdélybe. II. Ferdinánd császár, magyar király a bosnyák ferenceseket kérte fel a dél-magyarországi és erdélyi misszióra, és ezek 1626-ban meg is jelentek a Karánsebes melletti Kraszován.¹⁰ Kihasználva a BETHLEN Gábor fejedelem halálát követő időszakot, az erdélyi katolikus főurak ugyancsak a bosnyák ferencesektől kértek papokat. 1630-ban

négy bosnyák ferences érkezett Erdélybe, akiket, hogy működésük elismert legyen, az apostoli szék „missio appostolica” jogkörrel ruházott fel P. SZALINAI István vezetése alatt, ezt újabb két évre hosszabbította meg VIII. Orbán pápa.¹¹

A ferencesek újabb kolostorokat építettek, így Mikházán, újra megtelepedtek Fehéregyházán stb. Háromszékre, Nyújtódra P. ZÁGRÁBI Andrást küldték rendhálózat alapítás céljával, ugyanis azt hitték, hogy régen itt is volt kolostor a rendnek, és talán gyakran meg is fordult itt az a NYÚJTÓDY András, aki Judith nevű húga számára írta a ma Székelyudvarhelyi-kódex néven ismeretes imádságos könyvét. NYÚJTÓDY Judith a tövisi kolostorban volt begina. Tény, hogy az önálló stefanita őrség felállításakor (1640) laktak itt barátok. Mikházán, Nyújtódon és Fehéregyházán összesen 14 barát lakott 1640–1643 között.¹² A kolostort, mely 1638-ban már készen volt, a „helybéli IMECS család örökségébe beszállott APOR család alapította a saját birtokán, Nagynyújtódon, a Képláb közelében... A nagynevű P. DOMOKOS Kázmér a továbbépítője és főnöke.”¹³ Az alapítás azonban itt is sikertelen, ugyanis a fejedelem rendelete alapján 1643-ban a nyújtódi kolostort is kénytelenek elhagyni a barátok, akárcsak öt évvel később a fehéregyházait. A barátok működésére azonban szükség volt, a paphiány miatt is. Az eszterneki minorita kolostor alapításáig sok esetben nagyrészt Csíksomlyóról, illetve a magyarországi rendtartományokból érkezett missziós papok vezettek háromszéki plébániákat. Több Rómába küldött jelentés számol be a háromszéki paphiányról és arról, hogy a világi papok nagy része nős emberekből állott. A nős papok miatt képtelen felkeresni a háromszéki falvakat, de 1638-as jelentésében Francesco LEONE da MODICA tizenhárom plébániát említ. Tizenkét nős papot és kilenc licenciátust számol össze itt és Gyergyószékben.¹⁴ „...nincs itt sem pap sem Isten igéjének hirdetője, sem szerzetes nem tartózkodik e vidéken, aki a híveknek a szentségeket kiszolgáltatná és a katolikus hitet terjesztené” írja 1642. március 20-án Háromszékből küldött jelentésében P. DOMOKOS Kázmér.¹⁵ Még nős papból is kevés

volt, ezért vált gyakorlattá Háromszéken is a világiak egyházi szolgálata (az evangélium felolvasása, szentbeszéd tartása stb.), melyet PÁZMÁNY Péter bíbornok hercegprímás vezetett be 1620-ban. Ebben az időben a csíksomlyói iskola valószínűs licenciátus-képzővé alakult át, és ugyanakkor gyakorlattá vált az, hogy a misszionáló szerzetesek világiakat vesznek maguk mellé az igehirdetésre. Háromszéken a pap mellett egy deák és egy mester tevékenykedett, feladatuk az volt, hogy a pap távollétében kereszteljenek, eskessenek, temessenek. Ezeket a licenciátusokat a megye fogadta, de az esperes hagyta jóvá, kinevezésükhöz egy pap ajánlása szükségeltetett, bérüket pedig, akárcsak a pap fizetését, a néptől szedték be. Több világi vállalt licenciátusi tevékenységet és idővel felszentelt papokká váltak.¹⁶ Ez azonban azt is jelentette, hogy nőtt azoknak a világi papoknak a száma, akik feleséget tartottak. Az egyházi törvények nem tűrték ezt az állapotot, de Háromszéken, ahol szinte csak ilyen papok működtek, a nép ragaszkodott hozzájuk, hiszen hiányukban a kis katolikus közösséget gyors elnéptelenedés fenyegette.

A 17. század első felében meghatározó jellegűek a licenciátusok az egész erdélyi katolikus egyházban. A katolikus főpapok ezt nem nézték jó szemmel és SIMÁNDI István kinevezett erdélyi püspököt is csak azért erősítik meg Rómában, mert a nős papok problémájának megoldását ígérte. Ő személyesen nem jöhetett Erdélybe, ezért P. SZALINAI István ferences barátot nevezte ki püspöki helynökévé (vicarius generalis). Rá várt az a feladat, hogy átvegye a háromszéki papok fölötti hatalmat a főesperestől és ferences szerzetesekkel helyettesítse a világi papokat a plébániák vezetésében. Azonban, amikor szót emelt a főesperes és a papok nősülése ellen, ezek a fejedelemez fordultak. Továbbra sem ismerték el a vikárius fennhatóságát, és kérték I. RÁKÓCZI György fejedelmet, hogy ne engedje a ferenceseket kolostorukon kívül működni. SÁVAI ebben látja a nyújtódi kolostoralapítás kudarcát is (1643).¹⁷

Nyújtódon nem sikerült a megtelepedés, de az erre a célra jelölt barát, P. ZÁGRÁBI And-

rás az ellenséges megnyilvánulások ellenére sem tért vissza kolostorába, hanem a kézdiszentléleki plébániát vezette. 1646-ban, mint állandó működési helyén, itt halt meg Kézdiszentlélek faluban. Egy évvel korábban, 1645 karácsonján felkereste a sepsikőröspataki gróf KÁLNOKI család kápolnájában összegyűlt katolikusokat, hogy kiszolgáltassa számukra a szentségeket. Kettős szerepet tölt be P. REMETEHÁZI András is 1640–1646 között Zabolán. Innen adminisztrálja a környék plébániáit, ugyanakkor a MIKES család udvarában szolgál káplánként, gróf MIKES Kelemennél. Itt hal meg 1646 elején, testét hálából ebbe a kápolnába temették.¹⁸ A katolikusok számára a nemesi családok kápolnáit nyújtottak lehetőséget vallásuk gyakorlására azokon a helyeken, ahol a plébánia megszűnt, illetve a templomot a többségben lévő protestánsok vették át. Modesto a ROMA, az erdélyi ferences misszió prefektusa arról számol be 1649-ben a Hitterjesztő Szent Kongregációnak, hogy a nemes urak azt szeretnék, ha a ferences rendfőnök engedélyt adna nekik arra, hogy a két magyarországi rendtartományból barátokat hozzon ide, pótolva így a paphiányt. A nős papok ellen szót emel az 1647-ben másodszor is kinevezett püspöki helytartó P. SZALINAI István is, aki arról panaszkodik, hogy ezek nem ismerik el ebben a minőségében, sőt még azt sem akarták megengedni, hogy itt nőtlen pap állomást kapjon. Erről tanúskodik az 1649. január 23-án Gyulafehérváron tartott országgyűlés több határozata. A 33 cikkely, a háromszéki hívek kérésére elhatározta, hogy nőtlen pap is lehessen esperes, ha a nős papok is megválasztják. A fejedelem ugyanakkor védelmébe vette ezeket, kivonva a vikárius fennhatósága alól.¹⁹ A katolikus főurak továbbra is kérték az esztergomi érseket, hogy küldjön katolikus papot Erdélybe, így LIPPAI primás két papot küldött: FENESI Mihályt és KÁSZONI Mártont. Utóbbi 1648 körül Eszterelnekre érkezik, és az itteni plébániát vezeti, majd 1651-ben lemhenyi plébánosként találjuk az oklevelekben.²⁰ Ugyanakkor az 1649-es jelentés értelmében három ferences papot helyeznek át Magyarországról Háromszékre. KORATÓZI Antal és ENZÉDI Elek mariánusok

Barótra, illetve Nyújtódra, Francesco de BAGNALUCA szalvatoriánus pedig a Szentháromságról elnevezett plébániára került. A fejedelmi rendelet védelmében a nős papok az első kettőt elüldözték, a harmadik pedig kénytelen volt alkalmazkodni a „helyi szokásokhoz”.²¹ Másfél évtized múlva Giulio SPINOLA laodiceai érsek már cáfolja jelentésében azt, hogy Háromszéken megengedett lenne a plébánosoknak ágyast tartani. Már az esperes is nőtlen, aki 11 plébániáért felelt 1665-ben, mint ahogy azt a gyulafehérvári országgyűlés szabályozta. A jelentés írója talál ugyanakkor katolikusokat Bodolán is, de pap nélkül, mert BÉLDI János földesúr kálvinistát hozott OLÁHFALVI Péter plébános helyett.²² A püspöki helytartónak mégis sikerült a század közepén kiterjeszteni befolyását Háromszékre is, és megkezdődtek a fellépések a nős papok ellen. 1652-ben BENKES János szentléleki plébános perbe idézik, mert a nőtlenség visszaállítása után megnősült, akárcsak három más pap, akik ellen az 1659. április 7-én tartott congregatio lépett fel.²³ A háromszéki egyik főesperes, SZÉKELY Miklós, Moldvába menekült, és arra esküdt meg a bákói püspöknek, hogy elhagyja a feleségét. A püspök plébániát adott neki, de ez rögtön megszegte fogadalmát.²⁴

Kilyénben nem sikerült a megtelepedés, akárcsak Nyújtódon. Egy újabb próbálkozás azonban sikerrel járt.²⁵ 1678-ban létezett már Esztelneken egy kis ferences lakhely, mert a háromszéki protestánsok május 23-án fel is zúdultak ez ellen, hivatkozva az 1553-as törvényre, mely kimondja, hogy a barátok nem építhetnek újabb kolostort. Gróf MIKES Kelemen, aki maga is tartott ferences szerzetest udvari káplánként, védelmébe vette őket. Megnyugtatta a protestánsokat azzal, hogy a ferencesek a plébánia vezetésére jöttek ide és nem rendházépítés céljából. Az 1678-as évi közgyűlés ennek ellenére már kijelölte KARCZFALVI Bonaventurát esztelneki előljárónak. A barátok megtelepedése NAGY Mózes plébános hozzájárulásával történt. A stefániták a Szent György-kápolna mellett, faházakban laktak, később a kápolna átépült, sekrestyét és tornyot emeltek hozzá. A legnagyobb gondot azonban továbbra is a paphiány

jelentette. Az ismételt háborúk, éhínség, járványok után már deák sem jutott a falvakba. A papképzés pedig intézményes keretek közt lehetetlen volt. NAGY Mózes, aki Magyarországon szolgált hosszú ideig, a század vége felé hazatért Háromszékre. Felismerte a papnevelés szükséges voltát, és 1690-ben készen állott az iskola a plébánia-templom mellett. Tanítani minorita ferenceseket hívott a Hitterjesztő Szent Kongregációtól kapott évi nyolcvan forintot. A háromszéki katolikus ifjúság gimnáziuma 1696-ig működött Esztelneken, amikor NAGY Mózes kérésére a közeli Kantára helyezték át.²⁶ A paphiány miatt maga NAGY Mózes is kénytelen volt kilenc eklézsiát adminisztrálni, Gelencétől Zagonig. A korábban Kanizsán szolgáló lelkész arról számolt be 1694-ben a Szent Kongregációnak, hogy egymaga 12 helyen kénytelen lelképásztorkodni. Megfordult Baróton is, ahol az ő nevéhez fűződik a kereszteltek anyakönyvbé való jegyzésének a megkezdése.

A 18. század elejétől egyre gyakrabban talá-lunk esztelneki minorita papokat plébániák élén vagy nemesi udvarokban. Ugyanakkor Ilyefalván a pálos szerzetesek telepednek meg.²⁷ Már 1697-ben egy P. Bernárdus a plébános, majd 1717-, 1720- és 1734-ben a zárdából vezetik az esztelneki plébániát. 1731-ben P. Sebastianus KIS adminisztrál itt, mint ahogy kiténik egy összeírásból, mely Polyán és Esztelnek 17. század végi és 18. század eleji plébánosait írja össze. Polyánban P. Stephanus SÁNDOR a plébános 1673-ban.²⁸ Minorita vezette 1700–1706 és 1721–1727 között a kézdiszentléleki plébániát is. P. SZEBELÉDI Bertalan, akinek végrendelete is fennmaradt, 1707-ben itt halt meg mint plébános.²⁹ 1707–1721 közötti időszakban ANTALFY István világi pap a plébános, aki azonban 1720-ban Mihkázán bevonul stefanita ferencesnek, hogy egy év múlva már Kolozsváron találjuk. 1724 előtt a sepsiszentiváni báró HENTER család udvari kápolnájában is minoriták szolgáltak, majd a plébánia visszaállítása után (1724) ezt vezették 1726-ig. SÁVAI szerint 1726 előtt licenciátus tevékenykedett itt. Egész Kézdi- és Orbaiszéknak ferences főesperese van a 18. század elején.³⁰

Az esztelneki minoriták mellett a stefaniták is végeztek szolgálatot Háromszéken. Zá-

gonba gróf HÁLLER László pártfogásával került 1730-ban P. LUKÁCS Modest. Két év múlva itt is helyreállt a katolikus plébánia, melyet 1784-ig vezettek szerzetesek, ekkor a pap átment Bodzára, mely korábban Zágon filiája volt, és innen adminisztrálták. Utóbbi helyen 1749-ben állították fel a plébániát, melyet Mária Terézia felkérésére 1779-től egészen 1854-ig ferencesek vezettek. Közel egy századon keresztül (1765–1853) Bereckben is barátok szolgáltak. Ide tartozott filiaként Ojtoz is, egészen 1760-ig, amikor önálló plébánia létesült itt. Ojtozba a 18. század végén jöttek barátok, Esztelnekről. 1777-ben ferences coadjutor volt Torján, 1784–1792 között káplán, majd ezután plébános Kézdiszentléleken is.

A 18. század második felében más kolostorokból is felkeresték barátok Háromszéket, főleg Sepsi- és Orbaiszéket. Így alsócsernátoni lelkészként halt meg 1792-ben P. BLÁZSI Demeter, őt követte P. BÁLINTFFI Romédiusz 1792–93-ban, ugyancsak a brassói zárdából. Brassóból jött barát a századfordulón Mikóújfaluba és Málnásra. Uzonban 1795–1802 közt működik Brassóból érkezett ferences, 1796-ban a plébániát fogarasi ferences vezette itt. A segsvári kolostorból Sepsiszentivánt keresték fel papok és szolgáltak itt 1793–1795 között.

Sepsiszentgyörgyön a katolikus plébániát a NAGY Mózes által Illyefalván megtelepített pálos szerzetesek állították vissza 1762-ben, és vezették egészen 1786-ig. Őket a stefanita ferencesek követték, akik az itteni gyalogezrednél szolgálva (1792–1849) a plébániát három évtizeden keresztül gondozták, 1818-tól. P. BLÜMEL Henrik, aki 1818-tól vezette a plébániát, itt halt meg 1823-ban.

Azokban a falvakban, ahol a templomot más felekezet vette át, a katolikusok a nemes családok kápolnáiban miséztek. Egy 1657-es jelentésből kitűnik, hogy a plébánosok nem mennek ki a mágnások és nemesek udvaraiba, kivéve 6–7 plébánost, akik tulajdonképpen világi ruhában járó szerzetesek a Jézus Társaság rendjéből. Ilyen körülmények közt a ferences misszió papjaira hárul, hogy ezeket a helyeket is felkeressék

a szentségeket kiszolgáltassák.³¹ Ez történt 1645 karácsonyában Sepsikőröspatakon. Több barát azonban végleg megvált korostorától, hogy nemesek udvaraiban működjék udvari papként, így pl. P. REMETEHÁZI András, aki Zabolán a gróf MIKES család udvarában szolgált. A következő században a báró HENTER, gróf NEMES, gróf MIKES családok udvaraiban találunk barátokat, akik meghívásra elhagyják kolostoraikat, pótolva a paphiányt a protestáns többségű Sepsi- és Orbaiszéken. A gróf KÁLNOKI család miklósvári ágához tartozó KÁLNOKI Ádám katolikus földesúr erőszakkal elfoglalta a református templomot és MÁRK István lelkészt elűzte, a híveket pedig áttértette.³² Szentivánlaborfalván a katolikusok 1724-ben kapták vissza templomukat. Az ezt megelőző időben a báró HENTER család kápolnájában minorita misézett. Esztelnekről kért magának papot gróf MIKES Ferenc, és tartott udvarában ferences barátot 1725–1728 között. Később gróf MIKES István özvegyénél 1761–1771 között szolgálnak ferencesek, így 1761-től P. DUDAR Domokos, 1765–1767 közt P. BO-ROS Móric, aki 1787-ben a brassói zárdá főnöke lett, majd 1771-ig P. BOCSKOR Paulin. A kőröspataki gróf KÁLNOKI család 1752–1783 között tartott ferences papot Esztelnekről, akik 1781-ben helyre is állították a plébániát. Két évig szolgált özvegy MIKÓ Ferencné GERÉB Zsuzsanna udvarában Hidvégen P. BLÁSI Bertalan stefanita. Az ugyancsak hidvégi gróf NEMES család a közeli Brassóból kért ferences papot, akik 1764–1848 között szolgáltak itt, így gróf NEMES Ferencnél 1764–1769 közt P. BARICZ Márton, aki később Ojtozon volt adminisztrátor. 1766–1774-ben P. LÁSZLÓ Tóbiás volt gróf NEMES János háromszéki főkirálybíró udvari papja, aki egész életén át rendházán kívül, nemesek udvaraiban élt és szolgált. P. PATAKI Tádé követi őt 1779–80 között, hogy aztán két év múlva már gróf NEMES Ádámnál szolgáljon, akárcsak később 1788 és 1792 között. Több mint három évtizeden keresztül volt Hidvégen P. MADARAS Szerafin, aki itt is halt meg 1830-ban. Brassói ferences papok végezték a szolgálatot gróf MIKES János uzoni udvari

kápolnájában is a századfordulón, 1795–1803 között.

A rend pártfogóinak sorában ugyanakkor ott találjuk az altorjai APOR családot is, akik számos adománnyal járultak hozzá a csíksomlyói, nyújtódi, esztelneki stb. kolostorok fenntartásához. BÉLDI Mihály bodolai házánál 1775–1796 között szolgált barátok. Egészen haláláig stefanita káptalant tartott Bodolán BÉLDI János kanonok is, majd BÉLDI László a 19. század első évtizedének végén. A háromszéki nemes családok közül ugyanakkor a nagyajtai CSEREY család, a zágoni SZENTKERESZTY család egy-egy ága tartott ferences papot. Ismerünk olyan barátokat, akik több helyen is megfordultak, így P. FAZAKAS Samu, aki 1761-ben még Bodzán, 1769-ben és később 1778-ban Kőrösputakon szolgált. Ugyancsak Bodzáról megy át Bereckbe P. CSÍKI Placid, hogy ott több mint egy évtizeden keresztül vezesse a plébániát. Hidvégről került át Mikóújfalura, és ennek filiájára, Málnásra 1800-ban P. PATAKI Tádé. Utóbbi helyen szolgál két éven keresztül (1798–1799) P. GYÖRFFI Grácián, akit 1813-ban már Bereckben találunk. Érkeznek Háromszékre misszionárius ferencesek Magyarországról, de távolabbi vidékekről is. A bosnyák ferenceseken kívül a 18. század második felében cseh barátok is szolgálnak itt, így Bodzán P. SVÁB Rogér és P. SEIKEL Benicius 1783- illetve 1784-ben. Az ugyancsak Csehországban született P. BELLOWETZ Árzén szolgál Hidvégen gróf NEMES Ádámnál 1783-ban. Közel száz háromszéki születésű ferences szerzetest számol össze P. GYÖRGY József, akik az 1640-ben létrehozott erdélyi őrségben, illetve az önálló erdélyi rendtartományban (1729) tették le esküjüket és szolgáltak. Közéjük tartozik az esztelneki születésű P. VERESS Lajos, aki 1753-ban megírta rendjének erdélyi történetét, mely munkára a ferencesek ismert erdélyi történetírója P. LOSTEINER Lenard is gyakran hivatkozik munkáiban.

Bár a hitújítás előtti megtelepítésük sikertelenül végződött, a reformáció után a 17–18. században a missziók során a ferencesek Háromszéken is kivették részüket a katolikus hit meg-

őrzésében, illetve újraélesztésében. A missziós ferencesek megérkezése előtt a megmaradt katolikus plébániákat Csíksomlyóról gondozták. A 17. század közepén már Magyarországról érkeznek ide barátok, és míg ekkor a fő célt a katolikus közösségek megőrzése jelentette, a következő században már a protestáns vidékeken is térítenek. Plébániákat állítanak vissza, új plébániákat létesítenek.³³ Ekkor már a ferencesek mellett egy másik szerzet, a magyarországi pálosok is végeznek missziót. A protestánsok legerősebb helyén, Illyefalván építenek fatemplomot és elemi iskolát. Nagy sikerrel működtek, tömeges protestáns áttérítéseket végeztek. Az a tény, hogy egy protestáns többségű vidéken megtelepedhetett egy szerzetesrend, azt mutatja, hogy a 18. század elején már érződött Lipót császár 1699-es rendeletének hatása. 1716-ban, másfél évszázad után újra volt katolikus püspöke Erdélynek, aki elfoglalhatta székhelyét és egyházmegyéjében tartózkodhatott. Ekkor már 69 katolikus plébánia volt az erdélyi egyházmegyében, 37 ősi mellett 20 visszaállított és egy tucat újonnan létesített plébánia.

Jegyzet

1. A kolostorok történetét lásd: P. BOROS Fortunát: *Az erdélyi ferencendiek*, Kolozsvár 1927. 37–39. old.; KARÁCSONYI János: *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*, Budapest 1922. I. köt. 148–149., 269–270., 114–116. old.; P. GYÖRGY József: *A ferencendiek élete és működése Erdélyben*, Kolozsvár 1930.
2. Az obszerváns agról lásd MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, Budapest 1971; A csíksomlyói kolostor történetét lásd P. GYÖRGY József: i.m., 146–191. old.; KARÁCSONYI János: i.m., II. kötet. 26–34., 262–268. old.
3. P. BOROS Fortunát: i.m., 39. old., hivatkozva BÖLCSKEY Ödon: *Kapisztranoi Szent János élete*, Budapest 1926.
4. A bákói kolostorról lásd KARÁCSONYI János: i.m. II. kötet. 12–16., 261–262. old.; P. GYÖRGY József: i.m. 136–138. old.; A brassói kolostorról lásd KARÁCSONYI János: i.m., II. kötet. 19. old.; P. GYÖRGY József: i.m. 138–146. old.; P. BOROS Fortunát: i.m., 40. old.
5. VESELY Károly: *Erdélyi egyháztörténeti adatok*, Kolozsvár 1860. 309. old.
6. HARSÁNYI András: *A domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt*, Debrecen 1938. 83. old.; ENTZ Géza: *Erdély építészete a 14–16. században*, Kolozsvár 1996. 161. old. szerinte a „claustrum beate Marie virginis in Haraly fundatum...” 1523-as adat egy ferences kolostorról ad hírt.
7. VESELY Károly: i.m., 158. old.
8. TÓTH István György: *Relationes missionarium de Hungaria et Transilvania*, Budapest-Róma 1994. Fontes 1, lásd „Ferences misszionáriusok Erdélyben” fejezet és „A Híterjesztő Szent Kongregáció és Magyarország” fejezet.
9. idem

10. KARÁCSONYI János: *I.m.*, II. kötet. 217–219. old.
11. A misszionárius felhatalmazás általában három vagy öt évre szólt. Ez azonban meghosszabbítható volt. A felhatalmazás alapján joguk volt magánháznaknál, erdőkben, mezőkön is misézni templom hiányában, járhatlak világi ruhában stb.
12. A nyugtázi kolostorról lásd KARÁCSONYI János: *I.m.*, II. kötet. 223., 227. old.
13. SÁVAI János: *Missziók, mesterek, licenciatások (Documenta missionaria I/1.)*, Szeged 1997, 128. old.
14. TÓTH István György: *I.m.*, 247–257. old.
15. SÁVAI János: *I.m.*, 115–116. old.
16. *idem*, 128–132. old.
17. *idem*, 122. old.
18. P. GYÖRGY József: *I.m.*, lásd „Azon plébániák és filiák, hol Szent Ferenc fiait működtek” című fejezet.
19. VESELY Károly: *I.m.*, 307. old.
20. SÁVAI János: *I.m.*, 128. old.
21. TÓTH István György: *I.m.*, 278–284. old.
22. *idem*, 358–368. old.
23. VESELY Károly: *I.m.*, 310. old.
24. TÓTH István György: *I.m.*, 358–368. old.
25. Az eszteleki kolostorról lásd KARÁCSONYI János: *I.m.*, 268–269., 422–423. old. P. GYÖRGY József: *I.m.*
26. SÁVAI József: *A csíksomlyói és a kantai iskola története (Doc. miss. II/II.)*, Szeged 1997.
27. KISBÁN Emil: *A magyar pálosrend története*, Budapest 1938–40. I–II köt.
28. SÁVAI János: *A székelyföldi katolikus plébániák levéltára (Doc. miss. I/II.)*, Szeged 1997, 187. old.
29. A további adatok nagy részét lásd P. GYÖRGY József: *I.m.*, kivéve azokat, melyek továbbra is szerepelnek a jegyzetekben.
30. SÁVAI József: *I.m.*, 216., 244. old.
31. TÓTH István György: *I.m.*, 291–311. old.
32. JUHÁSZ István: *A székelyföldi református egyházmegyék*, Kolozsvár 1947, 53. old.
33. Egy 1692-ben kelt irat szerint Erdélyben 42 egyházmegye, 8 jezsuita és 24 ferences pap szolgált.

Misionari franciscani în Trei Scaune în secolele XVII–XVIII (Rezumat)

În urma reformei ecleziastice, biserica romano-catolică din Transilvania a suferit o lovitură grea. Structura bisericii s-a destrămat, din cele aproximativ 600 de plebanii doar 37 au putut fi salvate pentru catolicism. Rămași și fără episcopi, catolicii transilvăneni duceau mare lipsă de preoți. Numeroase rapoarte adresate Sfântului Scaun de la Roma la începutul și mijlocul secolului al XVII-lea subliniază acest fapt, ceea ce a determinat Sfânta Congregație de la Roma să declare Transilvania ca „territorium missionarium”. Dintre mai multe ordine călugărești care

și-au arătat interesul față de o astfel de activitate, cei aleși au fost franciscanii. Totodată înaltul prelat catolic Péter PÁZMÁNY a inițiat un program menit să reducă lipsa de preoți. Astfel, în locuri unde comunitatea a rămas fără preot, unii tineri credincioși, numiți licențiați, aveau dreptul să îndeplinească activitatea preotească. Aceștia însă erau laici, și chiar dacă în timp au ajuns să fie sfințiți ca preoți, n-au renunțat la modul de viață laic, având familii contrar codului clerical. Este și cazul județului Trei Scaune, unde pe lângă faptul că numărul preoților catolici era foarte redus, conform unor rapoarte înaintate Romei despre situația catolicilor din Transilvania, numeroși preoți aveau neveste, duceau o viață nedemnă de postura lor de clericali. Acești preoți erau ostili oricăror încercări de a aduce alți preoți sau călugări în regiune, cazul lor ajungând chiar și până la principele Transilvaniei, Gheorghe RÁKÓCZI I. Totuși spre mijlocul secolului al XVII-lea misionarii au apărut și în Trei Scaune. Dintre aceștia, așa cum arată o scrisoare adresată Romei în anul 1657 de către un călugăr franciscan, un rol primordial le-a revenit franciscanilor, care încă din anul 1640 au încercat să se stabilească în localitatea Lunga, Scaunul Kézdi. Pe lângă misionarii veniți din Ungaria, Cehia, Bosnia în cursul secolelor XVII–XVIII, în multe cazuri găsim în fruntea unor plebanii catolice franciscani veniți din mănăstirile de la Șumuleu, de la Estelnic, de la Brașov. Misionarilor le-a revenit pe lângă conducerea de plebanii și un alt rol, în teritoriile majoritar protestante, cum erau Scaunele Sepsi și Orbai. În aceste locuri, unde în urma reformei plebaniile catolice s-au desființat, biserică revenind unor alte confesiuni, catolicilor le-a rămas soluția de a apela la bunăvoința demnitarilor și marilor proprietari catolici. În capelele acestora și-au exercitat credința, în multe cazuri sub activitatea unor călugări franciscani. Dacă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea activitatea misionarilor s-a mărginit la teritoriul catolic, respectiv Scaunul Kézdi, în secolul următor s-au răspândit în tot județul Trei Scaune, chiar și în zonele preponderent protestante. De activitatea lor se leagă reînființarea unor plebanii, înființarea unora noi, în mai multe locuri biserica

revenindu-le din nou catolicilor. De la începutul secolului al XVIII-lea misionarilor franciscani li se alătură și călugării paulieni care la Ilieni și-au construit și o mică mănăstire. De activitatea acestora se leagă și reînființarea parohiei catolice de la Sf. Gheorghe, în anul 1762.

Franciscan Missions in Háromszék during the 17th-18th Centuries

(Abstract)

In the 16th century, during the reformation, the Catholic Church in Transylvania remained without a bishop. The number of Catholic parishes – several hundred – decreased to 37, and there was a serious lack of priests. Transylvania was officially called a missionary territory, and the Franciscan Order was asked to take the mission over. As a facility for the lack of priests, the bachelor institution was founded. Where the Protestants were in majority and the church was taken over by other confessions, the Catholics gathered in the family chapels of the nobles. The Franciscans were able to restart the parishes in favourable conditions during the 18th century, and even founded new ones. At the same time, from the beginning of the century, Paulian monks came as missionaries in Háromszék, beside the Minoritan and Observer branches of the Franciscans.

